

G.J.C. Jordaan

ENKELE OPMERKINGS OOR DIE INTRINSIEKE WAARDE VAN DIE LATYNSE TEKS VAN *KODEKS BEZAE* AS HERSTELBRON VIR DIE GRIEKSE TEKS VAN DIE NUWE TESTAMENT.

Die oud-Latynse vertaling van die Nuwe Testament word allerweë as uiters belangrike bronne vir die herstel van die teks van die Griekse Nuwe Testament beskou.

Een van die belangrikste oud-Latynse vertalings word gevind in *Kodeks Bezae*, 'n vyfde-eeuse manuskrip van die vier Evangelies. *Kodeks Bezae* bevat 'n Griekse teks (D) en 'n Latynse teks (d) van die Evangelies langs mekaar, die Latynse teks in 'n lettertipe wat baie aan die Griekse majuskelskrif herinner. Wat hierdie dokument so merkwaardig maak, is die feit dat dit die enigste manuskrip is wat 'n Griekse Evangelie-teks uit die Westerse teksfamilie bevat.

Die waarde van *Kodeks Bezae* as bron vir die herstel van die Griekse Nuwe Testament hang, soos in die geval van elke ander ou vertaling, tot 'n groot mate saam met die intrinsieke besonderhede van die dokument; die tyd en plek van oorsprong, die noukeurigheid waarmee dit vertaal/gekopieer is, die doel van die vertaling en die mate waarin dit van ander bekende bronne afhanklik is (Metzger, 1968:67-68). Sulke intrinsieke besonderhede word hoofsaaklik deur 'n studie van die bron self vasgestel.

Oor die ontstaantyd van die dokument is daar geringe verskil van mening. Aland (1963:) dateer *Bezae* vroeg in die sesde eeu, Kenyon (1912) dateer dit in die vyfde eeu, en H.J. Frede (soos verwys deur Metzger, 1981:88) beskou dit as 'n laat vierde-eeuse dokument.

Daar bestaan ook meningsverskil oor waar *Bezae* ontstaan het. Clark (1899:205) en Mizzi (1968:60) is van mening dat *Bezae* in Italië gemaak is. Scrivener (1978:xxxi) beweer dat dit in Gallië ontstaan het. Black (1954) en Yoder (1959) het selfs 'n teorie dat *Bezae* aan Semitiese invloed blootgestel was, en dus waarskynlik in die Midde-Ooste gekopieer is.

Oor die vertaaldoel, die noukeurigheid en die onafhanklikheid van die Latyn in *Bezae* is daar ook uiteenlopende opinies. Clark (1899: 205,

219v.) handhaaf die beskouing dat *d* 'n direkte vertaling van *D* is, en daarom nie 'n aparte bron naas *D* is nie. Epp (1966:9-10) en Mizzi (1968:60 - 66) kom tot die konklusie dat *d* nie uit *D* vertaal is nie, maar wel ten gunste van *D* aangepas is. Ropes (1926) is weer van mening dat *d* 'n heeltemal selfstandige vertaling is, en dat *D* van *d* afhanklik is. Ander teorieë is dat *d* (en *D*) sterk invloed van Aramees (Black, 1946) of van Gallies (Scrivener, 1978:xxx) vertoon.

Uit bostaande meningsverskille is dit duidelik dat die intrinsieke waarde-bepaling van *Kodeks Bezae* baie baat sou vind by 'n vergelyking van die taal en styl van *D* en *d*. In hierdie kort bydrae word enkele opmerkings ten opsigte van die intrinsieke waarde van *d* gemaak. Hierdie opmerkings berus op waarnemings wat gemaak is in 'n vergelykende studie van die taal en styl van *D* en *d* in *kodeks Bezae*.

1 Transkripsionele eienskappe van *D* en *d*

1.1 *Kodeks Bezae* is nie 'n vertaaldokument nie, dit wil sê nóg *d* is 'n vertaling uit *D*, nóg *D* uit *d*. Hierdie afleiding word gemaak uit die talle gevalle waar *d* 'n lesing het wat met Latynse bronne ooreenkom, en *D* 'n lesing wat met die Griekse manuskripte ooreenkom, bv.

Lukas 7:12	συνεληλυθει αυτη	<i>cum ea erat</i>
Lukas 19:28	και ειπων ταυτα	<i>et haec cum dixisset</i>

1.2 'n Besondere eienskap van *kodeks Bezae* is dat die skriptor probeer het om die Griekse en Latynse kolomme reël vir reël woordeliks te laat ooreenstem (Harris, 1893:61). Hierdie gelykheidstrewes word duidelik geïllustreer in Lukas 23:38 - 40:

ἦν δε και η επιγραφη επογεγραμμενη επι αυτω γραμματισιν ελληνικοις ρωμαϊκοις εβραϊκοις ο βασιλευς των ιουδαιων ουτος εστιν εις δε των κακουργων εβλασφημει	<i>erat autem et inscriptio superscripta super eum litteris graecis latinis hebraicis rex iudaeorum hic est unus autem de malignis blasphemabat</i>
αυτον : ἀποκριθεις δε ο ετερος επιτειμα αυτω λεγων οτι ου φοβη σου τον θν οτι εν τω αυτω κριματι και ημεις εσμεν	<i>eum respondens autem alius increpabat eum dicens quoniam non times tu dnm. quoniam in ipso iudicio et nos sumus</i>

1.3 Ten einde dié woordgelykheid te bewerkstellig het die skriptor telkens *d* ten gunste van *D* aangepas, soos blyk uit Matteus 18:21:

D τὸτε προσελθὼν πητρος εἶπεν αὐτῷ **d** *tunc accedens Petrus dixit ad eum*

(vg, it: *tunc accedens ad eum Petrus dixit*)

Uit bostaande voorbeelde is dit duidelik dat die skriptor van Bezae *d* na *D* aangepas het, en in die proses die Latynse woorde geskep het wat in geen ander Latynse vertaling voorkom nie.

1.4 Soms het die skriptor per abuis nagelaat om *d* na *D* aan te pas. In sulke gevalle stem *d* ooreen met die algemene Latynse stelwyse, bv. Lukas 4:6:

τῆς ἐξουσίας ταύτης ἀπάσας *hanc potestam omnem*

Dit sou ongewoon wees om in Latyn die demonstratiewe byvoeglike naamwoord na die substantief te plaas (Gildersleeve, 1921:430; Woltjer, 1924:518). In Grieks, aan die ander kant, is demonstratiewe eerder na die substantief geplaas (Gehman, 1951:211). Die skriptor het dus in Lukas 4:6 in 'n onbewaakte oomblik die Latynse demonstratief voor die substantief behou, wat 'n Latynse inslag verraai.

1.5 Soms het die skriptor 'n Latynse stelwyse ingevoer wat in geen ander Griekse of Latynse bron voorkom nie. Byvoorbeeld: In Latyn word die koppelwerkwoord as 't ware as enklitikum êrens in die middel van die sin geplaas (Leumann, 1965:404; Allen, 1903:398). In Lukas 19:22 het alle Griekse en Latynse bronne die koppelwerkwoord in eindposisie, in navolging waarvan *D* die lesing bied:

Ἐγὼ ἀνθρώπος αὐστηρός εἰμι.

In *d* het die skriptor egter die "gemakliker" posisie van die koppelwerkwoord ingevoer:

ego homo sum austerus (vg, it: *ego homo austerus sum*).

Soms het hierdie Latynse aanvoeling selfs in die Grieks van *D* deurglip, bv. Lukas 17:10: οἱ δούλοι εσμεν ἀχρηστοί.

(mss Gr.: οτι δουρεισ αρχισι ενμεν)

Hieruit kan met reg gekonkludeer word dat die skriptor van *Bezae* Latynsprekend was.

2 Die waarde van *d* as teksgetuie

Uit bostaande transkripsionele eienskappe van kodeks *Bezae* is dit duidelik dat *d* wel 'n afsonderlike teksgetuie naas *D* is, maar ten opsigte van woordvolgorde na *D* toe aangepas is. In die tekskritiek kan dus insoverre dit woordorde aangaan, baie min peil getrek word op die getuienis van *d*.

Omdat die skriptor van *d* na alle waarskynlikheid Latynsprekend was, kan aanvaar word dat *Bezae* eerder in Italië of in Noord-Afrika ontstaan het as in Gallië of die midde-Ooste. Die teks van *d* is dus verteenwoordigend van 'n vertaling wat tussen die vierde en die sesde eeu in Italië of Noord-Afrika in omloop was.

Bibliografie

- ALAND, K. 1963. Kurtzgefasste Liste des Handschriften des Neuen Testaments. Stuttgart: Gotthelf.
- ALLEN, H.H. & GREENOUGH, J.B. 1903. Allen and Greenough's new Latin Grammar for schools and colleges. Boston: Ginn & Co.
- BLACK, M. 1954. An Aramaic approach to the Gospels and Acts. Oxford: University Press.
- CLARK, A.C. 1899. Codex Bezae Cantabrigiensis. Cambridge: University Press.
- EPP, E.J. 1966. The theological tendency of Codex Bezae Cantabrigiensis in Acts. Cambridge: University Press.
- GEHMAN, H.S. 1951. The Hebraic character of Septuagint Greek. *Vetus Testamentum* 1:81-90.
- GILDERSLEEVE B.L. 1921. Gildersleeve's Latin Grammar. London: Macmillan.
- HARRIS, J.R. 1893. Codex Bezae; a study of the so-called Western text of the New testament. Cambridge: University Press. (Text and studies, no.2).
- KENYON, F.G. 1912. Handbook to the Textual Criticism of the New testament. London: Macmillan.

- LEUMANN, HOFFMANN, J.B. & SZANTYR, A. 1965. Lateinische Grammatik, bd. II: Lateinische Syntax und Stilistik. München: C.H. Beck. (Handbuch der Altertumswissenschaft, dl. 2).
- METZGER, B.M. 1968. The text of the New Testament, its transmission, corruption and restoration. Oxford: University Press.
- METZGER, B.M. 1981. Manuscripts of the Greek Bible. Oxford: University Press.
- MIZZI, J. 1968. The African element in the Latin text of Mt. XXIV of God. Cantabrigiensis. *Revue Benedictine*, 78:33 - 66.
- Ropes, J.H. 1926. The text of Acts. *In*: The beginnings of Christianity, vol. III, pt. I: The acts of the Apostles, ed. F.J. Foakes-Jackson & Kirsopp Lake. London: Macmillan, 5 dle.
- SCRIVENER, F.H. 1978. Bezae Codex Cantabrigiensis. Pittsburgh: The Pickwick Press.
- WOLTJER, J. 1924. Latijnse Grammatica. Groningen: Den Haag.
- YODER, J.D. 1959. Semitism in Codex Bezae, *Journal of Biblical Literature*, 78:317 - 321.